

Promicanje čitalačke pismenosti i njezina važnost u društvu

Ljubetić, Ines

Master's thesis / Diplomski rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:186:965340>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-25**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

**SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET**

Ines Ljubetić

**Promicanje čitalačke pismenosti i njezina
važnost u društvu**

(DIPLOMSKI RAD)

Rijeka, 2016.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET RIJEKA
Odsjek za kroatistiku

Ines Ljubetić
Matični broj: 19766

Promicanje čitalačke pismenosti i njezina
važnost u društvu
DIPLOMSKI RAD

Diplomski studij: Hrvatski jezik i književnost – smjer knjižničarstvo
Mentorica: doc. dr. sc. Dinka Kovačević

Rijeka, 26. lipnja 2016.

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Općenito o problemu.....	2
3. Čitanje kroz povijest	4
4. Format knjige.....	9
5. Važnost čitanja.....	12
5.1. Vrste čitatelja	14
5.2. Čitateljska sposobnost	16
6. Čitanje i odgojno-obrazovni proces	18
6.1. Problemi vezani uz čitanje.....	22
7. Vrste pismenosti.....	25
7.1. Knjižnice i pismenost	26
7.2. Važnost školske knjižnice u promicanju čitanja.....	27
8. Uloga knjižnice i knjižničara u poticanju čitanja.....	30
8.1. Čitateljski klubovi.....	31
9. Digitalizacija.....	33
9.1. Čitanje u digitalnom dobu	33
9.2. Definicija e-knjige.....	36
9.3. Elektronička ili tiskana knjiga	36
10. Nacrt Strategije za poticanje čitanja u Hrvatskoj.....	40
Zaključak.....	43
Sažetak.....	44
Literatura	45

1. Uvod

U ovom će se radu predstaviti činjenice o važnosti čitanja i pokušati obrazložiti zbog čega je danas bitna čitalačka sposobnost svakog čovjeka. Sagledat će se uloga i važnost knjižnica, kao jednog od najvažnijih čimbenika u razvijanju, motiviranju i podržavanju čitalačke pismenosti i čitanja od najranije životne dobi, ali i kao ustanove za cjeloživotno obrazovanje. Knjižnica svojim programima može i mora promovirati čitanje na način da zainteresira i privuče korisnike svih dobnih skupina.

Osim navedenog, prikazat će se povijesni pregled knjige i načini promicanja čitanja kroz povijest, od najranijih civilizacija i početaka pismenosti pa sve do današnjeg, digitalnog doba i knjige u elektroničkom obliku.

Posebno je poglavlje posvećeno čitanju i načinu obrađivanja književnih djela u odgojno-obrazovnom procesu jer je to uvijek aktualan problem koji neprestano zahtijeva promjene, poboljšanja i što bolju prilagođenost učenicima. Na razvoj čitalačkih sposobnosti djece, učenika pa i studenata, u zajedničkoj suradnji, učitelji, profesori i knjižničari mogu itekako pridonijeti obrazovanijem, sposobnijem i razvijenijem društvu.

2. Općenito o problemu

Danas, u 21.stoljeću život bez pismenosti, stečenih kompetencija i razvijenih vještina čitanja u području čitalačke pismenosti jednostavno je nezamisliv. Pismenost omogućava snalaženje u svakodnevnom životu, pomaže pri zapošljavanju i bržem rješavanju poslovnih obaveza i zadataka, svakodnevnim čitanjem prate se događaji oko nas. Ono što je još važnije, čitanjem se otkrivaju nove stvari, novi svjetovi, nove spoznaje, čitanje razvija maštu, potiče kreativnost, pomaže u rješavanju problema i obogaćuje mnogostruko svakodnevni život. Čitanje je usporedo s razvojem društva mijenjalo svoje značenje i funkciju pa se danas može reći kako su čitalačke kompetencije nužnost, zabava i mentalni trening svakog pojedinca ukoliko se prakticiraju na ispravan način.

Ipak, brzina i općenito način današnjeg života, omogućuje ljudima bezbroj isprika za „nečitanje“. Danas, kada je pismenost raširenija nego ikada u povijesti, kada se obrazovati mogu gotovo svi, kada bi čitanje trebalo biti sasvim normalan i nužan dio života svakog pojedinca, čini se da se čita vrlo malo ili pak ne čita uopće. Isprike su za to manje-više iste: previše se radi, nema vremena, ljudi se bave osnovnim pitanjima egzistencije i na kraju, kada im je potrebno opuštanje, razonoda i korištenje slobodnog vremena, radije ga, prema mnogobrojnim pokazateljima, provedu u nekom trgovačkom centru negoli uz knjigu.

Možda bi trebalo podsjetiti one koji za čitanje nikada nemaju vremena kako ova aktivnost ne služi samo za razonodu, već može biti od velike koristi u životu. Možda knjige baš mogu pomoći nekim dobrim savjetom, idejom, natjerati nekoga da promisli o tim egzistencijalnim pitanjima, o problemima na poslu ili u obitelji, pomoći mu da odvagne što je za njega korisnije – odlazak u

trgovački centar ili odlazak u prirodu, sjedenje u kafiću ili bavljenje sportom u slobodno vrijeme?

Iz svega navedenog može se zaključiti da se knjige nikada ne bi trebale prestati čitati jer one omogućuju intimu koja se ni s čim i ni s kim drugim ne može ostvariti. Knjige su društvo u samoći, tješiteljice u tuzi, pomagačice u problemima, učiteljice za vrijeme obrazovanja i savjetnice u životu.

3. Čitanje kroz povijest

U ovom će se poglavlju ukratko prikazati povijesni razvoj pismenosti, knjige i čitanja od njihova nastanka do današnjeg, suvremenog doba. Kao što mnoge priče započinju u Mezopotamiji, tako i priču o početku čitanja povezujemo sa Sumeranima koji su stvorili jednu od najintrigantnijih civilizacija u povijesti čovječanstva. U pogledu razvoja samog pisma, do danas nije poznato jesu li se Sumerani prvi dosjetili „kako misli pretočiti u grafički sustav“. Međutim, povijest to smatra najprihvatljivijom pretpostavkom.

Već u povijesti Mezopotamije nalazimo mnoštvo različitih zapisa, a koliko im je čitanje i pisanje bilo važno dokazali su stvaranjem velike asirske knjižnice, najveće zbirke zapisanog ljudskog znanja svih vremena poznate po svojim glinenim pločicama u cijelom tadašnjem svijetu. Pisari su u Mezopotamiji imali aristokratski ugled zbog vrlo važne uloge prenošenja poruke, vijesti, bilježenja kraljevske naredbe, zapisivanja zakona, astronomskih podataka za praćenje kalendara, zapisivanja gospodarske i financijske transakcije i niza drugih zadataka. Ipak, „u javnosti je bilo sigurnije da ga vide ne kao onoga koji pronalazi informaciju (pa bi tako bio sposoban uliti joj smisao), već kao onoga koji ju je samo zabilježio za javno dobro.“¹ Onaj tko je poznao umijeće čitanja mogao je imati preveliku političku moć, pa su zato radije u prikazima pisare prikazivali s pisaljkom u ruci, a ne s ispisanom pločicom ispred sebe. „Zbog toga je simbol Nisabe, mezopotamske kraljice pisara, bila pisaljka, a ne pločica koju bi ona držala pred očima.“²

U antičko doba književna djela su se pretakala u ono što je za tadašnju zajednicu bilo mnogo važnije, u kazališne predstave. Posebno kroz tragediju, jednu od najvažnijih književnih vrsta antičkog vremena, umjesto čitanja, čitava je zajednica u amfiteatrima doživljavala tzv. katarzu koja je imala za cilj

¹Manguel, A. Povijest čitanja. Zagreb: Prometej, 2001., str.192.

² Isto., str.192.

natjerati ljude tog vremena na ispravno postupanje u životu. Već je i Platon u svojem filozofskom djelu „Dijalozi“ koristio oblik drame. Dijalozima nije cilj bio čitanje, već su bili namijenjeni izvođenju na pozornici. Grci su čitanje tretirali kao javni čin kojem je svatko mogao pristupiti i u njemu sudjelovati. Manguel (2001.) navodi kako starinsko pismo na svicima koje nije odvajalo riječi niti znalo razliku između velikih i malih slova, a interpunkcija još nije ni postojala, ukazuje da se čitalo naglas, a slušateljevu bi se uhu prepuštalo da razmrsi ono što je oku izgledalo kao neprekinuti niz znakova.

Isti autor navodi kako su Augustin i Ciceron morali u uvježbavati tekst prije čitanja jer je čitanje pomoću vida u ono vrijeme bila neobična vještina koja je često dovodila do pogrešnog tumačenja.

U helensko doba počela se razvijati knjižničarska djelatnost te se Stari svijet počeo baviti otvaranjem veličanstvenih biblioteka. Najpoznatija biblioteka toga doba zasigurno je ona stradala u požaru, u Aleksandriji koju je u Egiptu podigla slavna dinastija Ptolomejevića. U vrijeme Aleksandra Velikog i njegovih osvajanja helenski je svijet, osim dotadašnje Atene, dobio više važnih kulturnih središta u tadašnjem grčkom svijetu te je *„decentralizacija grčke kulture dovela do definitivne afirmacije pisane riječi kao prenositelja znanstvenih i drugih informacija.“*³

Razdoblje ranog srednjega vijeka bilo je obilježeno pustošenjima barbara i mnogim ratovima koji su zatirali kulturu gdje god bi se pojavili, ali su biseri književnosti unatoč tome uspjeli preživjeti. O tome svjedoči i jedan od najstarijih književnih tekstova „Ep o Gilgamešu“ koji je sačuvan čak u nekoliko verzija unatoč svim pustošenjima i nedaćama koje su ga snašle.

Pismenost je u srednjem vijeku bila privilegija odabranih koji su odlučivali koje će sadržaje knjiga prenositi ostalima, što je omogućilo

³Stipčević, A. Povijest knjige. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske 1985., str. 77.

manipulaciju stanovništvom. Privilegirani pismeni ljudi u to vrijeme bili su svećenici koji su shvatili moć knjige kao oružja kojim će se širiti kršćanske ideje. U sklopu samostana otvarale su se skriptarnice u kojima su danonoćno radili pisari. Središta pismenosti bili su uglavnom samostani, a jedan od najpoznatijih bio je onaj koji je utemeljio osnivač benediktinskog reda, sveti Benedikt iz Nursije na brdu Monte Cassino. Prema Stipčeviću (1985.) „*izvan samostana nepismenost je bila gotovo potpuna*“. Kako je živa prepisivačka aktivnost samostana rasla, u 8. stoljeću je to postalo mjesto intelektualne snage. Upravo je taj benediktinski samostan na Monte Cassinu, a potom i ostali samostani benediktinskog reda, bio „*glavni nositelj pismenosti i učenosti u mnogim dijelovima Europe*.“⁴ S vremenom, prepisivači redovnici su riječi postupno odvajali u rečenice te dijelili tekstove u smislene odlomke s namjerom da pomognu nevještim čitateljima u izražajnijem čitanju.

Do 9.stoljeća prepisivači su mogli naglas izgovarati tekstove koje su prepisivali, ali od tada pa nadalje od njih se tražilo da budu tihi u svojim skriptorijima čitajući u sebi tekstove na kojima su radili. Razvoj toga, tzv. nijemog čitanja omogućio je napokon čitatelju neograničavajući odnos s knjigom i riječima jer je svaki čitatelj imao vremena razmotriti, ponovo pročitati, promišljati i na osoban način komunicirati s tekstom.

Sve do razvoja trgovine u srednjem vijeku u Italiji, čitanje je bilo rezervirano uglavnom za svećenstvo i aristokraciju. Svećenici su čitanjem stjecali moć potrebnu za manipulaciju masama, a bogati su čitanjem učili kako što bolje iskoristiti vladarska prava koja su stekli na nezakonit i izrabljivački način i pretvoriti ih u, za sebe koristan, hijerarhijski odnos prema svojim podanicima. Manguel (2001.) u svom djelu navodi da je većina dječaka pa i djevojčica, rođenih u plemićkim obiteljima, vrlo rano dobivala poduku iz pisanja

⁴ Isto, str. 189.

i čitanja. Za djecu su se tražile dadilje koje su ih osim čuvanja, ujedno i poučavale abecedu u najranijoj mogućoj dobi.

Renesansa je donijela ponovno rađanje antike i antičkog pogleda na svijet i umjetnost. Procvat gradova, trgovine, putovanja u nove, „stare“ i „novootkrivene“ dijelove svijeta, a posebno razvoj znanosti, pretvarala je pasivnog srednjovjekovnog čovjeka u znatiželjnog, otvorenog pojedinca koji je žudio za upoznavanjem novoga svijeta i samoga sebe. Stvara se i novi sloj slobodnih građana, koji su čitanjem zadovoljavali svoju intelektualnu znatiželju, ali su se njime služili i u nove svrhe, za uživanje i zabavu. Jedna od takvih knjiga, pisana i namijenjena isključivo zabavi čitatelja bila je „Dekameron“ velikog Boccaccia koja donosi i novu književnu vrstu, izuzetno pogodnu za tu novu funkciju čitanja – novelu.

Međutim, Johannes Gensfleisch Gutenberg je 1450. godine učinio nešto posebno i postao zaslužan za velike promjene u društvu koje su se osobito odrazile na čitateljske navike stanovništva. Izum tiskarskog stroja učinio je knjigu dostupnijom nego ikad, svima i svugdje. Manguel (2001.) navodi kako je jeftina i brza proizvodnja dovela do većeg tržišta jer je bilo sve više ljudi koji su mogli sebi priuštiti primjerke koje će privatno čitati i koji su omogućavali proizvodnju manjih, džepnih svezaka, umjesto knjiga velikog formata kao do tada. Čitati su sada mogli baš svi bez obzira na položaj u društvu, zanimanje ili socijalni status.

Sve su nekadašnje manipulacije napokon mogle biti ispitane, promijenjene i kritički promišljene od gotovo svakoga. Za onoga tko je čitao, sumnja je postala glavni pokretač njegova života, a preispitivanje „istine“ tjeralo je znanstvenike na nova istraživanja i spoznaje.

Pojava Goethea u književnosti učinila je knjigu „popularnom“. Popularnost njegova romana „Patnje mladog Werthera“ dosegla je nevjerojatnu važnost u Njemačkoj, a knjigu su pročitali vjerojatno svi građani.

Ovaj je roman i najbolji dokaz koliko je pisana riječ mogla (i može) utjecati na čitatelje –stvarale su se čitave subkulture tj. stvarni je život oponašao život glavnih likova romana o čemu svjedoči i mnogo samoubojstava nesretno zaljubljenih mladića koji su slijedili Wertherov primjer.

Odnos spram knjige uvelike se mijenja u industrijsko doba. Logično slijedi da knjiga postaje predmetom trgovanja pa u tom smislu ona više nije bila predmet manipulacija ni od strane Crkve ni od svjetovnih vladara. Budući da je knjiga postala roba, njome su upravljali izdavači u dosluhu s tržištem. U 20.stoljećunastala je masovna proizvodnja knjiga, izdanja su vrtoglavo rasla, a time se ostvarivala i jednako tako vrtoglava zarada.

Čitatelji su sve više tražili zabavu i razonodu u knjigama što je dovelo do razvoja različitih žanrova: kriminalističkih, pustolovnih i ljubavnih romana, kao i populariziranja znanstveno-fantastičnih djela. Knjiga, koja je bila sinonim znanja i učenosti, obezvrijedila se kroz težnju i pisaca i izdavača i čitatelja za zabavom i kičem. Zaključak je vrlo jednostavan, ozbiljno čitanje uvijek je bilo dostupno i rezervirano samo za privilegirane, obrazovane ljude. 21.stoljeće sve je više „selilo“ knjigu iz onog tradicionalnog, papirnatog, fizičkog oblika u novi, digitalni, virtualni oblik, koji je također uvodio vrlo velike promjene u čitalačke navike, mjesto, vrijeme i način čitanja.

4. Format knjige

Svi strastveni čitatelji prilikom odabira knjige za čitanje (posebno one za razonodu i slobodno vrijeme) uzet će, osim njezina sadržaja, u obzir i njezin oblik, odnosno format. Nije svejedno koliko je velika knjiga koju će netko, recimo ponijeti sa sobom na putovanje i držati je uvijek uza se, u torbi. U tom slučaju čitatelji će vjerojatno birati knjigu manjeg formata, laganu i praktičnu za nošenje i premještanje. Ukoliko netko radi kod kuće i više vremena provodi za radnim stolom pa i onda kada mu knjiga služi za razonodu, ugodnije i zanimljivije provođenje slobodnog vremena, neće smetati veći i teži format knjige. Sukladno s povijesnim razdobljima, razvojem društva, pismenosti, tehnologije i samog korištenja knjiga, njihov se format mijenjao i prilagođavao ljudskim potrebama. U drevnoj Mezopotamiji mogle su se naći „knjige“ od 22 četvorna metra na kojima je bio ispisan zakon i takav oblik nije zasigurno bio namijenjen rukovanju, ali je ispunjavao funkciju nametanja autoriteta od strane vladara. Ipak, već su tada postojale pločice četvrtastog ili duguljastog oblika koje su bile povezane kožnim koricama nalik današnjim svescima, pogodnim za rukovanje i čitanje.

Uporaba pergamenta, materijala dobivenog od životinjske kože, koji se mogao lako presavijati i oblikovati u razne veličine bio je vrlo pogodan za izradu knjiga. Najstarije knjižice načinjene od pergamenta potječu još iz 3.stoljeća prije Krista. Manguel (2001.) iznosi zanimljivu priču o pronalasku pergamenta kao materijala za izradu knjiga, koja prema Pliniju Starijem glasi ovako: egipatski kralj Ptolomej, kako bi sačuvao proizvodnju papirusa kao nacionalnu tajnu u korist svoje Aleksandrijske biblioteke, zabranio je njegov izvoz i tako prisilio svog suparnika Eumenesa, vladara Pergamuma, da pronade novi materijal za pisanje i nastajanje knjiga.

„Kodeks od pergamenta brzo je postao uobičajeni oblik knjiga za službenike i svećenike, putnike i studente – u stvari za sve one koji su trebali

prikladno prenositi svoj materijal za čitanje iz jednog na drugo mjesto, i lako doći do bilo kojeg odlomka teksta. Nadalje, obje stranice lista mogle su sadržavati tekst, a četiri ruba stranice kodeksa mogla su lakše primiti bilješke i komentare, omogućavajući čitatelju da sudjeluje u priči. Takvo je sudjelovanje bilo mnogo teže kada se čitalo iz svitka.“⁵

Sve do pojave papira u Italiji u 12.stoljeću pergament je bio omiljeni materijal za knjige u Europi.⁶U početku se puno više pažnje posvećivalo izgledu tih knjiga, bile su vrlo bogato ukrašene i tvrdih zaštićenih i isto tako ukrašenih korica te su gubile svoju praktičnu vrijednost jer su ih više cijenili zbog toga nego zbog samog sadržaja. U srednjem vijeku najčešća knjiga bila je mali molitvenik ili časoslov koji se koristio pri vjerskim službama, u rukopisu ili tiskanom obliku. Revoluciju u izradi knjige svakako je donio tiskarski stroj Johannes Gutenberg koji je doveo do lake i brze u ono vrijeme izrade knjiga čiji se broj od tada konstantno povećavao. Prema Manguelu (2001.) mnogi su čitatelji odmah shvatili velike prednosti ovoga izuma – brzinu, ujednačenost tekstova i relativnu jeftinoću. Napokon je knjiga bila dostupna svima, a ne samo privilegiranim slojevima bogatih ljudi što je za posljedicu imalo i sve raširenije opismenjivanje.

Ugledavši se na Gutenberga, talijanski humanist Aldus Pius Manutius (talijanski Aldo Manuzio) osnovao je vlastitu tiskaru u Veneciji gdje je tiskao klasična djela na grčkom i latinskom jeziku i na taj način osigurao kvalitetnu pomoć u podučavanju studenata. Kako bi odgovorio zahtjevima sve većeg broja čitatelja kojima je postalo naporno i teško rukovati ogromnim svescima, a koje je uostalom bilo neprikladno i pohranjivati, Manuzio je odlučio tiskati 1501. godine

⁵ Isto, str.138.-139.

⁶ Isto, str.139.

seriju od tisuću džepnih knjiga u oktavu⁷, mnogo jednostavnijeg izgleda od onog ukrašenog, srednjovjekovnog. Kao još jednu novost, upotrijebio je u tim izdanjima novopronađena slova „kurziv“ koja, prema kritičaru Francisu Meynellu *„usporavaju čitateljevo oko, povećavajući njegovu sposobnost da upija ljepotu teksta.“*⁸

S vremenom je velika proizvodnja dovela do poremećaja kada se govori o kvalitetnim izdanjima knjiga jer su izdavači brinuli samo o zaradi, a ne više o književnom svijetu i društvu u cjelini. Izdavači su se obogaćivali kroz izdavanje bestselera, religijskih djela i knjiga potrebnim učenicima i studentima. Krajem 19.stoljeća, u doba kraljice Viktorije u Engleskoj, javljaju se i prve džepne knjižice mekog uveza koje su posebno odgovarale čitateljskoj publici novostvorene buržoazije jer su učestala putovanja vlakom, što je zahtijevalo knjige određenog sadržaja i veličine. Upravo zbog njih nastaju na željezničkim kolodvorima i prvi štandovi za knjige u Londonu, koje su osim knjiga, svoju ponudu obogatili i raznim tjednicima i novinama. Engleski izdavač Allen Lane dosjetio se jednom prilikom kada je putovao vlakom i nije našao na štandu ništa zanimljivo za čitanje da bi trebalo proizvoditi jeftine, ali dobre džepne knjige. Stoga je, kako piše Manguel (2001.), odlučio objaviti izdanje svijetlo obojenih korica džepnih knjiga najboljih autora koje će se prodavati svuda – i na štandovima za knjige, ali i u dućanima za čaj, papirnicama, trafikama.

Bio je to veliki iskorak u proizvodnji i promociji knjiga koje su se sada prodavale poput svake druge robe, na bilo kojem mjestu, a bile su dostupne i zanimljive jer ih je odlikovala niska cijena i veliki izbor naslova.

⁷Hrvatska enciklopedija online (2013) Leksikografskog zavoda Miroslava Krležo o oktavu piše da se prvotno format knjige određivao prema tomu koliko je puta tiskarski arak bio presavijen. Jednim presavijanjem nastaje 2° ili folio (2 lista), daljnjim presavijanjima: 4° ili kvart (4 lista); 8° ili oktav, osmina (8 listova); 16° ili sedec, šesnaestina (16 listova); 32° (32 lista) itd.

⁸Manguel, A. Povijest čitanja. Zagreb: Prometej, 2001. str.149.

5. Važnost čitanja

Pismenost i sposobnost čitanja bili su, a i danas su ključni preduvjeti za aktivno sudjelovanje i funkcioniranje pojedinca u društvu. Čitanjem se dolazi do potrebnih informacija, čitanjem se obrazuje, čitanjem se širi i razvija sposobnost mišljenja, razvija se čovjek kao osoba pa i stječe samopouzdanje. Nadalje, čitanjem se zabavlja, krati vrijeme, obogaćuje emocionalni aspekt života i ono pojedinca čini kreativnijim i maštovitijim.

Dakle, može se reći da postoje dvije vrste čitanja: čitanje radi pronalazanja informacija i stjecanja znanja te čitanje radi zabave. Ove su dvije vrste čitanja povezane i međusobno se isprepliću pa tako „čitanje radi dobivanja informacija utječe na motivaciju za čitanje radi zabave, a čitanje radi zabave (stečeno u ranoj dobi) pozitivno utječe na akademske vještine.“⁹

Onaj tko sigurno ovlada tehnikom čitanja (brzina, točnost i razumijevanje pročitanog) može je razvijati tijekom cijeloga života i upotrebljavati u svakom trenutku i svakoj prilici. Čitanje nam otvara svijet koji nam ponekad život ne može otkriti, može nas poticati na potragu za novim znanjima i otkrivati nove pristupe starim znanjima.

Iako danas u školama postoji veliki broj učenika koji jednostavno zaziru od knjiga i čitanja smatrajući ih mukom i bespotrebnim gubitkom vremena, prema Grosman (2010.), potrebno im je ukazati zbog čega je ipak od čitanja pogubnije „nečitanje“. U tom kontekstu autorica, dakle, pokušava kroz pet najvažnijih činjenica obrazložiti važnost čitanja:

1. Jezična znanja i sposobnosti su nešto što se ne može odgoditi za kasnije i reći „ima vremena, naučit ću to/savladati kasnije u životu“ i nedostatke na području jezičnoga razvoja teško se može kasnije ukloniti. Učenicima treba

⁹Kuvač-Levačić, K. Razvoj i vrste čitanja, tipologija čitatelja s obzirom na čitanje „neknjiževnih“ tekstova. Čitanje za školu i život. //IV. simpozij učitelja i nastavnika hrvatskoga jezika/ Zbornik radova/ Zagreb, 2013. URL: <http://www.azoo.hr/images/izdanja/citanje/Citanje.pdf> (22.2.2016.)

na sve moguće načine predočiti važnost jezika izvan same nastave književnosti i čitanja lektire, oni moraju pojmiti jezik kao osnovno sredstvo komunikacije o kojem će ovisiti njihovi odnosi s drugima, kako u obitelji, tako i među prijateljima i kolegama. Jezikom će izražavati i sami sebe i svoju osobnost pa pomanjkanje jezičnih sposobnost može im se vratiti kao vrlo negativan „bumerang“ u životnim prilikama i situacijama.

2. Kroz čitanje književnih djela ne uči se samo o pojedinom piscu i sadržaju teksta, već o ljudima, vremenima, običajima, društvima, percepcijama i o sebi. Književnost je umjetnost koja se razvija već nastankom prvih civilizacija, prema tome, njezina uloga zasigurno nije „mučenje“ učenika u školama.

„Sustavna se teorija, naime, ne bavi samo proučavanjem tekstova, nego uključuje i čitatelja, kontekst čitanja i sve ostale elemente koji utječu na oblikovanje umjetničkih tekstova i na njihovu recepciju.“¹⁰

3. Čitanjem književnih djela, osim sazrijevanja u općem pogledu, sazrijeva se i u načinu shvaćanja i oblikovanja predodžbi o likovima, događajima i kontekstu događaja. Redovitim čitanjem može se naučiti u tekstu pronalaziti i prepoznavati misaone procese likova koji čitatelja tjeraju na ponovno čitanje dijelova teksta, slijed događaja i navođenje autora na predviđanja koja se kasnije ne ostvare. Razvija se čitalačka, spoznajna sposobnost, ali gradi se i ona jezična te sposobnost izražavanja.
4. Čitanje književnih djela važno je i zbog aktivnog korištenja jezikom, zbog prepričavanja vlastitih iskustava, zbog stjecanja novih znanja i uspjeha u školovanju, razvoj kritičkog mišljenja i mogućnosti njegova pisanog oblikovanja i naravno, osobnog razvoja, pogleda na život i poznavanja drugih i drugačijih ljudi i kultura.
5. Čitanje je važno i zbog razvijanja čitateljske strategije kojom se uvijek može poslužiti, a ona predstavlja – cilj čitanja (zašto se čita određeni tekst),

¹⁰Grossman, M. U obranu čitanja: čitatelj i književnost u 21. stoljeću. Zagreb : Algoritam, 2010. str. 256.

planiranje (vođenje bilješki uz čitanje ovisno o cilju čitanja), prethodno pregledavanje teksta, predviđanje sadržaja i razmišljanje o temi te provjeravanje inicijalnih predviđanja. Ova strategija ponekad može uvelike skratiti vrijeme potrebno za odabir određene literature za čitanje.

Iz navedenih pet točaka koje spominje autorica, može se zaključiti kako čitanje i način čitanja u životu pojedinca ima višestruku važnost. Bogati vokabular, izražajnost pri iznošenju misli pisanim ili usmenim putem, jasnoću u komunikaciji s drugima, uspjeh i snalaženje u svakodnevnim životnim situacijama te način na koji nas drugi doživljavaju – sve podjednako važne stavke koje mogu proizlaziti iz našeg odnosa prema čitanju, a koji se formira u ranoj životnoj dobi. Dakle, važno je kako čitamo i kako se ponašamo kao čitatelji, odnosno važan je odnos koji stvaramo s tekstovima s kojima se susrećemo, a prema kojemu je moguće odrediti i nekoliko tipova čitatelja.

5.1. Vrste čitatelja

Njemački pedagog Hans E. Giehl navodi četiri vrste čitanja: informacijsko, evazivno, kognitivno i literarno,¹¹ iz kojih slijede četiri vrste čitatelja:

1. Funkcionalno-pragmatični tip
2. Emocionalno-fantastički tip
3. Racionalno-intelektualni tip
4. Literarni tip

1. Funkcionalno-pragmatični tip čitatelja je onaj koji čita radi informiranja, a ne radi posebnog uživanja u čitanju. Svakodnevnim čitanjem uglavnom dnevnog tiska informira se o događajima oko sebe, čita savjete koji mu

¹¹Kuvač-Levačić, K. Razvoj i vrste čitanja, tipologija čitatelja s obzirom na čitanje „neknjiževnih“ tekstova. Čitanje za školu i život //IV. simpozij učitelja i nastavnika hrvatskoga jezika/ Zbornik radova/ Zagreb, 2013. URL: <http://www.azoo.hr/images/izdanja/citanje/Citanje.pdf> (22.2.2016.)

mogu trenutno pomoći u životu ili struci te zapravo nije ljubitelj čitanja koji će posegnuti za knjigom kako bi doživio ili osjetio nešto novo i uzbudljivo. To je tip čitatelja koji zna čitati, ali mu to neće biti dovoljno da posjećuje knjižnicu i uživa u estetskoj vrijednosti djela (bogatih zbirki domaćih i inozemnih književnih žanrova).

2. Emocionalno-fantastički tip čitatelja u činu čitanja traži bijeg od svakodnevice i prvenstveno traži osjetilne podražaje i ispunjavanje svojih želja u čitanju. Mogli bismo reći da je to sanjarski tip čovjeka, romantičarski tip kojem odlaganjem knjige život teče nekim ustaljenim, pomalo dosadnim i neuzbudljivim tijekom. Uglavnom čitaju zabavnu i trivijalnu literaturu.
3. Racionalno-intelektualni tip čitatelja je vrlo rijedak tip koji čitanje smatra visoko misaonim procesom koji zahtijeva puno vremena i odricanja. Puno i često duboko razmišlja o pročitanome te redovito čitajući traži nove spoznaje. Ovaj je tip čitatelja općenito vođen logikom i razumom pa prema tome bira i takvu literaturu – filozofske i znanstvene knjige, eseje te većinom neknjiževne tekstove. Kada i posegne za književnom literaturom, najvažnija će mu biti misao djela, a to će uglavnom biti socijalni romani, refleksivna lirika i romani s elementima filozofskih rasprava i razmišljanja.
4. Literarni tip čitatelja čita isključivo radi doživljaja te ima svoje omiljene knjige kojima se uvijek vraća. On živi književnost, suživljava se s likovima o kojima čita, prati i sadržajnu i stilsku stranu djela jer ono za njega predstavlja nerazdvojnu cjelinu.¹²

¹² Isto

5.2. Čitateljska sposobnost

Izraz „čitateljska kompetencija“ (literary competence)¹³, prvi je upotrijebio Jonathan Culler 1975. godine, a odnosi se na naučenu sposobnost čitanja djela iz književnosti. Kako bi čitatelj i čitanje bili djelotvorni i imali nekog smisla i učinka, svaki bi čitatelj trebao ovladati određenom vještinom kojom će biti u stanju napisanim riječima dati određeno značenje. Čitateljska sposobnost podrazumijeva poznavanje pravila o tome kako čitati, tumačiti i interpretirati književni tekst. S njome se čovjek ne rađa, ona se stječe s vremenom, kroz dugi period čitanja i obrađivanja najraznovrsnijih tekstova, kao i uz mnoštvo teorijskih pristupa, ali i temeljem osobnog, životnog iskustva i znanja potrebnog za lakše razumijevanje teksta.

„Reći da je autor čitatelj ili čitatelj autor, vidjeti knjigu kao ljudsko biće ili ljudsko biće kao knjigu, opisati svijet kao tekst ili tekst kao svijet, načini su imenovanja čitateljeva zanata.“¹⁴

Svakom pročitanim tekstu može se dati značenje i iščitavajući iznova isti tekst mogu se u njemu pronaći uvijek nova značenja, ona koja se prvi put propuste ili jednostavno ono što se u određenom trenutku života može shvatiti, a prije nije. Dakle, iz ovoga slijedi zaključak kako čitanje nikada nije konačno, jednostavno i jednoznačno.

„Samo čitanje već dugo razumijemo kao višeslojan složen proces koji se razvija od početnog prepoznavanja, u kojem čitatelj od grafičkih sastavnica kruga i pravca, od kojih su sastavljena sva slova abecede, razabire riječi i iskaze te njihovim međusobnim povezivanjem „proizvodi“ ili „oblikuje“ razumljivo značenje koje psiholozi opisuju kao mentalnu predodžbu teksta, a tekstolozi i književni teoretičari kao tekstualni svijet.“¹⁵

¹³Grossman, M. U obranu čitanja : čitatelj i književnost u 21. stoljeću. Zagreb : Algoritam, 2010. str.60.

¹⁴Manguel, A. Povijest čitanja. Zagreb: Prometej, 2001. str.180.

¹⁵Grossman, M. U obranu čitanja : čitatelj i književnost u 21. stoljeću. Zagreb : Algoritam, 2010., str. 20.

Čitatelju je, za razumijevanje pročitano­g teksta vrlo bitna izvantekstualna zbilja i iskustvo, tj. prethodno znanje i izvantekstualno zaključivanje kojim povezuje i procesira sam tekst, kako bi mu dao značenje. Grossman (2010.) navodi u svom djelu dobar primjer za to - Shakespeareovo djelo „Hamlet“ koje zapravo tekstualno ne sadrži odgovor na njegovo poznato pitanje „biti ili ne biti“, već su svi odgovori na to pitanje rezultat književnih kritičara koji oblikuju odgovor prema svojoj izvantekstualnoj zbilji, znanju i iskustvu. Kako navodi autorica, prema nekim stručnjacima za čitanje, čitateljeva mentalna predodžba sadržaja spoj je njegova znanja, uvjerenja, odnosa i vrijednosnih sustava.

Prema tome, može se na Hamletovo pitanje dobiti onoliko odgovora koliko različitih izvantekstualnih znanja imaju oni od kojih se odgovor traži, stoga učenik srednjoškolic neće dati isti odgovor na to pitanje kao npr. profesor visokog sveučilišta ili neki beskućnik. Na ovakvo bi shvaćanje književnosti posebno trebalo ukazati učenicima kroz osnovno i srednjoškolsko obrazovanje, iako se, prema kontinuiranim praćenjima i dobivenim pokazateljima, to često propusti učiniti.

6. Čitanje i odgojno-obrazovni proces

U ovom će se poglavlju ukazati na činjenicu o uskoj povezanosti čitanja i nečitanja, što može biti posljedica boljeg ili lošijeg obrazovnog sustava, koji na to mora i može najviše utjecati. Naime, kako bi se kod djece starije dobi razvila motivacija za učenje, vježbanje i usavršavanje čitanja, vrlo je važno potruditi se da sam proces čitanja već od najranije dobi nauče povezivati s ugodnim emocijama. Kleedorfer; Mayer; Tumpold (1998.) ističu da se zajedničkim čitanjem ili prelistavanjem slikovnica, kod djeteta razvijaju emocionalni doživljaji koji stvaraju temelj za doživotnu želju za čitanjem, ali se ujedno i bogati i razvija djetetov rječnik.

„Usvajanje pisma – u obliku čitanja i pisanja značajan je korak u razvoju mladog čovjeka. Djeca koja znaju čitati imaju drugačiji život: neovisnija su i aktivno sudjeluju u fenomenu koji zovemo kultura.“¹⁶

Proces učenja čitanja započinje već u najranijoj dječjoj dobi, u onoj kada još sami ne znaju čitati već im čitaju ponajprije roditelji. Čitanjem djeci u predškolskoj dobi, pomaže im se razviti spoznajno-emotivni svijet predodžbi koji će kasnije u njihovim životima biti od velike važnosti kako tijekom samostalnog čitanja, tako i u životnim situacijama uopće.

„Eksperimentalno je dokazano da djeca kojima su roditelji često čitali između prve i treće godine i koji su s njima često razgovarali o pročitanim, u dobi od sedam godina bolje razumiju pročitani tekst od djece koja su rijetko čitala sa svojim roditeljima.“¹⁷

Nema djeteta koje se u kasnijoj životnoj dobi s veseljem i posebnim osjećajima ne prisjeća majčinog ili bakinog čitanja priča naglas, a posebno onog

¹⁶Kleedorfer J.; Mayer M.; Tumpold E. Čitati s voljom i razumom. Koprivnica: Hrvatsko čitateljsko društvo, 1998., str. 23.

¹⁷Grossman, M. U obranu čitanja: čitatelj i književnost u 21. stoljeću. Zagreb : Algoritam, 2010., str. 85.

najsladeg – „priče za laku noć“. Naravno, ukoliko je dijete imalo priliku doživjeti navedene radosti čitanja jer, nažalost, uvijek ima roditelja koji sami nemaju osnovne spoznaje o važnosti takve interakcije s djetetom i na taj način uvelike nesvjesno štete razvoju djeteta i njegovim čitateljskim sposobnostima u kasnijoj dobi. Važno je napomenuti kako dobro ili loše usvojena tehnika čitanja učenicima kasnije olakšava ili otežava učenje i usvajanje gradiva iz svih školskih predmeta. Prema Grosman (2010.), „*najbolje čitaju ona djeca u čijim se obiteljima puno čita i u kojima knjige predstavljaju određenu vrijednost.*“¹⁸ Usporedi li se gledanje animiranih filmova ili računalnih igara koje danas, čini se, sve češće zamjenjuju čitanje priča, odmah se može primijetiti kako to ima vrlo malo veze jedno s drugim.

Oslonac na priču u kojoj je već unaprijed zadan vizualni aspekt priče nikada kod djeteta neće moći razviti one kognitivne sposobnosti koje može razviti čitanje priče, pri čemu djeca sama oblikuju i stvaraju u svojim glavama ono što čuju. Vizualno praćenom pričom izbjegava se i naporan čin čitanja, praćenja retka za retkom koji je djeci u početku izuzetno naporan s obzirom na to da moraju i razumjeti što su pročitali. Nakon usvajanja osnovne tehnike čitanja, roditelji imaju ključnu ulogu u poticanju i motiviranju djece na čitanje jer jedino se upornom vježbom u početku, može kod djeteta razviti potrebna automatizacija čitanja koja će dovesti do pravih i kvalitetno razvijenih čitateljskih sposobnosti.

Gledajući crtane filmove dijete zbog brzog ritma izmjenjivanja događaja ne stigne zastati i zamisliti se o nečemu, razmisliti, razjasniti nešto što je vidjelo, a nije mu jasno što to znači, dok kod čitanja može sâmo regulirati tempo čitanja i uzimati pauze kako bi odgonetnulo značenje nerazumljivoga. Gledanjem bez razjašnjavanja nepoznatoga, ne razvija se u djetetu oblik kritičkog razmišljanja i

¹⁸ Isto, str. 86.

potrebe za postavljanjem pitanja. Samim time ne razvijaju ni sposobnost razumijevanja zahtjevnije priče ispričane samo jezičnim sredstvima.

„U vizualno potpomognutoj priči upravo zbog istovremene upotrebe postoje lakše razumljivi znakovni sustavi, kao što su, na primjer, gesta i pokret koji su djetetu spontano razumljivi, a jezik pri tome igra bitno manju ulogu nego što je ima kad je riječ o tiskanoj i pročitanoj riječi.“¹⁹

Koje mentalne predodžbe dijete ima prilikom čitanja, stručnjacima je još uvijek teško odgonetnuti. Teško ih je saznati i od djece jer se ona teško izražavaju, tj. teško riječima mogu oblikovati svoje doživljaje pročitanoja jer još nemaju dovoljno razvijen vokabular niti posjeduju dovoljno iskustva i znanja koja utječu na oblikovanje tih doživljaja riječima. Jedino što se može doznati o predodžbama kod dječjeg čitanja su njihovi postupci izražavanja i reakcije na tekst – pomoću razgovora, odgovora na pitanja i dječjih crteža kojima izražavaju svoje dojmove o likovima i događajima u djelu.

Prema Grossman (2010.) dječja otvorenost i raznolikost doživljavanja priča u potpunoj je suprotnosti od školskog krutog obrazovanja koji ukalupljuje doživljaj književnoga teksta u žanrovske i druge predrasude do kojih pomalo dovodi literarna socijalizacija u nastavi književnosti. Svakako treba spomenuti i lektirne naslove koji su, barem u Hrvatskoj, daleko zastarjeli, neprilagođeni dobi, teški i nerazumljivi, a time i dosadni učenicima svih dobnih skupina.

Škola, čini se, što zbog načina odgojno-obrazovnog procesa nametnutog kurikulumom, što zbog nedostatka vremena *„utječe na sužavanje djetetova čitateljskog zanimanja“²⁰* jer uvijek obrađuje manje-više iste tekstove na isti način koji je odavno određen i kao takav prepoznatljiv. Puko nizanje činjenica o autoru, djelu, književnom razdoblju i kratkom sadržaju koji se nude učenicima u školi radi što boljeg uspjeha na ispitima i Državnoj maturi, samo odvrća

¹⁹ Isto, str. 96.-97.

²⁰ Isto, str. 92.

učenike od čitanja i predstavlja im napor koji ne pridonosi njihovoj čitateljskoj sposobnosti. Škola i nastavnici uvijek nude već gotove „prožvakane“ i zadane interpretacije književnih djela kojima govore učenicima kako njihovo mišljenje nije „ispravno“, a time im zapravo šalju poruku kako su nesposobni za literarnu komunikaciju.

„Od učenika i studenata se traži savršeno znanje o piščevim sredstvima izražavanja, a ne o učenikovoju ili učeničkoju potrebi za identifikacijom s likovima, porukom djela ili prakticiranju libre examen (slobodno istraživanje) što je kao pedagošku metodu preporučivao Condorcet još koncem 18.st.“²¹

Takvim stavom potpuno je jasno zašto iz obrazovnog sustava izlazi sve više nečitača i onih koji zaziru od bilo kakve knjige. Nastavnici književnosti svakako bi se više trebali potruditi biranjem što zanimljivijih tekstova koji su učenicima po nečemu bliski i detaljnijim bavljenjem samim tekstom motivirati ih na samostalno čitanje kao čin u kojem će osjetiti radost i zadovoljstvo otkrivanjem izazova „razgovora“ s tekstom i promišljanja o njemu.

Grossman (2010.) spominje američkog teoretičara i kritičara književnosti Roberta Scholesa koji je ponudio u svom djelu „Textual Power: Literary Theory and the Teaching of Literature“ (Snaga teksta: Literarna teorija i podučavanje literaturi) da se umjesto podučavanja književnosti uvede „studij tekstova“ prema kojem bi učitelj umjesto interpretiranja teksta samo usmjerio studente i bio posrednik između njih i teksta, a oni bi samostalno oblikovali vlastite interpretacije. Posebna bi se pažnja usmjerila i na izražavanje studenata jer bi vlastitim interpretacijama stvarali i svoje tekstove koji bi bili u središtu nastave.

Ovakvim bi se pristupom trebalo započeti već u osnovnoškolskom obrazovanju, kako bi se studenti-brucoši prilikom dolaska na fakultet znali izražavati onako kako i priliči toj razini. Danas ima primjera zabrinjavajuće

²¹Plevnik, D. Tolle lege: Za slobodu čitanja. Zagreb : Nacionalna i sveučilišna knjižnica , 2012., str. 33.

nepismenosti i čitalačke nesposobnosti studenata koje se zapravo i ne može u potpunosti kriviti za to, ako im sâm školski sustav tijekom dvanaestogodišnjeg školovanja ne usađuje te vrijednosti i ne ukazuje na važnost pismenosti tijekom nastave jezika. Osim toga, u novije vrijeme nailazi se i na mnoge druge probleme vezane uz čitanje kojih, čini se, nekada nismo ni bili svjesni ili nisu ni postojali.

6.1. Problemi vezani uz čitanje

Kao i svaka vještina, tako i čitanje, zahtijeva puno vježbe i prakse kako bi se otklonile poteškoće koje se javljaju na početku. Važno je djeci sâm početak učenja čitanja približiti na što ugodniji, njima prihvatljiv način, kroz igru, prisnost s roditeljima i svakako na nenametljiv način, bez prevelike kritike te s puno strpljenja. Djetetu koje tek usvaja tehniku čitanja, dakle vizualno prepoznavanje slova, praćenje slova s lijeve na desnu stranu te pridruživanje veze jednog fonema odgovarajućem grafemu, vrlo je teško ujedno shvatiti i smisao pročitano, što je i problem pri početnom čitanju. Prema Kleedorfer, Mayer i Tumpoldu (1998.) kako bi se ova poteškoća prevladala, potrebno je naučiti dijete strpljivosti i ponavljanju čitanja iste riječi ili rečenice dva puta. Nakon tihog čitanja u sebi i intelektualne obrade teksta treba ponoviti pročitano naglas i uobičajenim govorom i intonacijom jer je to nužno za shvaćanje krajnjeg smisla.

„Ta priprema za glasno čitanje može oslabiti napetost koja se često intenzivno osjeća kod čitača početnika.“²²

Nerazumijevanje smisla pojedinih riječi kao i nerazumijevanje smisla na razini rečenica i cjelokupnog teksta može itekako odbiti dijete od čitanja i

²²Kleedorfer J., Mayer M., Tumpold E. Čitati s voljom i razumom. Koprivnica: Hrvatsko čitateljsko društvo, 1998., str. 41.

utjecati na njegovo samopouzdanje i mišljenje koje gradi o sebi. Upravo ovdje roditeljska uloga je ogromna i način na koji će djetetu predstaviti težinu čina čitanja tako da shvati kako su to uobičajene i svačije teškoće kod učenja čitanja, možda je i presudna za djetetovo daljnje angažiranje i trud oko čitanja. Druga početnička poteškoća u čitanju je gubljenje slova, riječi pa i samih redaka prilikom čitanja duljeg teksta, kojoj svi edukatori i učitelji doskoče trikom „prsta koji čita“ pa djeca lakše prate tekst prstom i očima u isto vrijeme.

Nedostatak koncentracije kod djece je sasvim uobičajen te je kod teškog procesa usvajanja čitalačke tehnike potrebno oprezno dozirati vrijeme predviđeno za vježbanje čitanja kako ne bi zamor prevladao nad užitkom i željom za pričom.

Kako navode Čavlek; Tičinović(2004.) zadnjih desetak godina, kao ozbiljan i prepoznat problem koji se javlja u učenju i čitanju, predstavlja i disleksija koju se definira na razne načine, kao „poteškoće u učenju“ (Australija, Bugarska, Mađarska, Indija, Engleska) „nesposobnost učenja“ (Kanada), „trajna i ozbiljna retardacija čitanja“ (Čile), „poteškoća čitanja“ (Kina) ili pak „poteškoća čitanja, pisanja i sricanja“ (Austrija, Hrvatska, Grčka, Hong Kong).

Autorice ističu kako se u početku problem disleksije kod djece definirao kao lijenost i nemotivacija za učenjem, ali od 2000. godine taj je problem prepoznat kao nešto što zahtijeva dublju i značajniju posvetu stručnjaka – liječnika, profesora, učitelja, logopeda i psihologa. Problem se može uočiti već kod djece vrtićke dobi, a u školama se uglavnom rješava tako da se djeci s disleksijom produžava vrijeme pisanja testova, omogućava im se korištenje velikih tiskanih slova te uporaba računala.

Zbog neadekvatnog i nepravovremenog prepoznavanja poteškoća djece s ovim problemom, ona su obično „kažnjena“ u školi lošijim ocjenama što utječe na njihovo ponašanje i nosi sa sobom određene psihološke posljedice, ističu Lenček, Blaži i Ivšac (2007.). Najvažnije je takvoj djeci od samog početka prepoznavanja poteškoća prilagoditi školski program na način da ga što bolje

usvoje kako bi njihovo daljnje školovanje bilo što jednostavnije, „bezbolnije“ i trajalo što duže. Naravno, takav pristup definitivno zahtijeva pravilnu i kontinuiranu edukaciju nastavnika koji će biti spremni izdvojiti dodatno vrijeme za izradu individualnog pristupa svakom djetetu jer ono što je najvažnije i čega se trebaju pridržavati svi odgojno-obrazovni djelatnici u radu s djecom je činjenica da je svako dijete iz grupe osoba s disleksijom posebno na svoj način i u tom slučaju adekvatan individualni pristup može itekako utjecati na njihove živote u budućnosti.

7. Vrste pismenosti

Danas se bez sumnje živi u vremenu koje obilježava kriza pismenosti. U takvom vremenu pojam pismenosti obuhvaća jedan mnogo širi proces od sposobnosti čitanja na funkcionalnoj razini i iz tih je razloga neophodno razmotriti pitanje što znači biti pismen u 21. stoljeću. Za razliku od tradicionalnog pojma pismenosti koji podrazumijeva vještine čitanja i pisanja, a ponegdje i računanja, suvremeni pojam obuhvaća uz funkcionalne vještine i osposobljenost za čitanje i razumijevanje složenih tekstova, vještine komuniciranja, poznavanje i korištenje stranih jezika, korištenje suvremene komunikacijske i informacijske tehnologije, razumijevanje prirodnih i društvenih zbivanja.

U kontekstu navedenog i danas je naš fokus usmjeren na problem razmjerno malog broja nepismenog stanovništva unatoč sve većem broju apismenih ljudi, tj. onih koji znaju čitati, ali ne čitaju, ili čitaju samo trivijalne tekstove poput tabloida. Dakle, kako tvrde Lenček; Blaži; Ivšac (2007.) prijetnja čitanju ne dolazi iz nepismenih nego iz apismenih masa koje su usmjerene na jeftin oblik zabave koju pruža upravo napredna tehnologija.

U današnjem društvu iz područja pismenosti često se spominju dvije vrste:

- a) osnovna pismenost
- b) informacijska pismenost

Osnovna ili funkcionalna pismenost predstavlja znanje čitanja, pisanja i računanja koje je potrebno za funkcioniranje u svakodnevnom životu. Pismena osoba je ona koja ima razvijene vještine koje joj omogućuju čitanje potrebnih tekstova, zapisivanje poruka, ispunjavanje obrazaca i ostvarivanje svojih prava ili obveza te korištenje osnovnih vještina računanja.

Informacijska pismenost sadrži elemente računalne, medijske i kulturalne pismenosti kojima je naravno, proširena ona osnovna pismenost. Računalna pismenost podrazumijeva sposobnost služenja računalom – korištenje računalne opreme, poznavanje rada s određenim operativnim sustavom te korištenje raznih dodatnih aplikacija i programskih paketa. Medijska pismenost obuhvaća razumijevanje pojedinih medija i njihovo funkcioniranje, sposobnost kritičkog i selektivnog pristupa sadržajima te kreiranje medijskih poruka. Također podrazumijeva i, danas sve češće, učenje na daljinu ili e-učenje kao popularne strategije poučavanja u formalnom i neformalnom obrazovanju. Kulturalna pismenost je značajna u smislu postupanja s informacijama jer svaka zemlja, religija, etnička grupa i tradicija imaju određen, specifičan način kojim utječu na postupanje i stvaranje informacija.

Dakle, nabrojane pismenosti omogućuju pojedincu da dođe do informacije koju će potom znati analizirati i vrednovati, koristiti se njome te je objaviti. Knjižnica ima vrlo važnu ulogu u promicanju i širenju ovakvih novih vrsta pismenosti, ali i u razvijanju one osnovne vrste pismenosti.

7.1. Knjižnice i pismenost

Kako bi se moglo pogledati unaprijed, potrebno je zapitati se što su uopće knjižnice, a da bi se „dizajnirale“ za korisnike u budućnosti, trebalo bi preispitati različite kompleksne elemente koji danas čine knjižnicu. Naime, knjižnica je mjesto u kojem se sređuju i organiziraju pristupi znanju i drugim kulturološkim izvorima. Bez obzira na tehnološke pesimiste, danas je budućnost knjižnica neupitna. Suvremeno doba nametnulo je potrebu cjeloživotnog učenja, tako da suvremeni čovjek ima neprestanu dužnost nadogradnje svojih znanja i vještina. To je utjecalo i na promjenu same strukture obrazovanja koja nije više jednokratni, nego cjeloživotni proces adaptacije i samorazvoja.

Treba imati na umu da služenje računalom i internetom ne podrazumijeva ujedno i kvalitetnu razvijenost informacijske pismenosti, a upravo su knjižničari ti koji mogu podučiti korisnike uspješnom pronalaženju potrebnih informacija i procjeni njihove vrijednosti. Kontinuirana praćenja, istraživanja, pretraživanja i organiziranja informacija, stalan su i neophodan dio knjižničarskog posla kako u radu s korisnicima, tako i u njihovu, strukovnom, poslovnom svakodnevnom radu i osobnom cjeloživotnom učenju. Obogaćivanjem svojih ponuda i kvalitetnim knjižničarskim programima, pored škole, knjižnica je zapravo jedino mjesto koje može pridonijeti promicanju pismenosti svih generacija jer pobuđuje u korisnicima ljubav za čitanjem i stvaranjem čitalačkih navika. Na taj način knjižnice pridonose razvitku boljeg, kvalitetnijeg i obrazovanijeg društva.

7.2. Važnost školske knjižnice u promicanju čitanja

Uloga školske knjižnice u promicanju čitanja i učenja je velika i ključna, iako još uvijek nedovoljno prepoznata i priznata. Školska knjižnica u 21.stoljeću predstavlja temelj istraživačkog učenja i od velikog je značaja pri nadogradnji znanja stečenog školskim programom te pri traženju i posredovanju korisnih informacija svim učenicima. Danas su poznata mnogobrojna znanstvena istraživanja koja ukazuju na usku povezanost nastavnih programa, programa rada školske knjižnice i školskog uspjeha. Školska knjižnica bi, osim toga, trebala biti mjesto na kojem se slobodno uči, razmišlja, izmjenjuju ideje i stavovi i kreira radost čitanja najraznovrsnijih tekstova. Djeca školske dobi, dakle, učenici su u najosjetljivijem razdoblju odrastanja pa su, shodno tome, osjetljivi na bilo kakve uvrede, kritike i netoleranciju koju lako mogu doživjeti tijekom školovanja od svojih vršnjaka, ali nažalost i od nekih učitelja i nastavnika.

Školska knjižnica je u tom smislu mjesto koje poštuje individualan izbor svakog pojedinca te uči druge poštovati tuđe izbore (posebno pri izboru čitalačkog štiva) čime potiče promišljanje o bogatstvu različitosti, različitih kultura, jezika i interesa svojih učenika. Dakle, kroz promicanje čitanja, svaki školski knjižničar može bogatstvom programa (ranijih godina Knjižnični odgoj i obrazovanje učenika u osnovnoj školi, danas Program Knjižnično-informacijskog obrazovanja učenika u osnovnoj i srednjoj školi) i vlastitim idejama organizirano timskim radom i suradnjom poučavati učenike o moći tolerancije i pravu na poštovanje različitosti i to kao voditelj u svijet informacija. Istraživački organizirani timovi učenika kroz međusobno druženje, dogovaranje, podjelu zadaća unutar tima, obradu informacija u okviru zadane teme, stvaranjem novog zajedničkog rada, prezentiranjem ishoda istraživanja i vrednovanjem postignuća najbolje uče i usvajaju nova znanja.

Školski kurikulum, najviše zbog manjka vremena, često ne dozvoljava širenje čitalačkih sposobnosti učenika na način da ih se temeljitije upoznaje s tekstovima koji nisu književno-interpretativnog tipa pa bi ovdje knjižnica trebala odigrati temeljnu ulogu da to promijeni. Dokazano je da je čitanje najvažnija sposobnost koja se stječe i najbolje razvija već u osnovnoj školi (prema istraživanjima sociologa i psihologa ključne su prve četiri godine obrazovanja za razvijanje čitalačkih vještina). Jednako tako rezultati mnogobrojnih istraživanja govore da su učenici samostalni čitatelji navedenoj dobi u stanju pohraniti, brže pronaći i lakše koristiti i manipulirati pronađenom informacijom. Prema današnjem shvaćanju pojma pismenosti:

„čitalačka se pismenost definira kao sposobnost razumijevanja, promišljanja i angažiranja u korištenju pisanih tekstova radi postizanja osobnih

ciljeva, razvoja vlastitih znanja i potencijala te aktivnog sudjelovanja u društvu, odnosno čitanju radi učenja. “²³

Kovačević; Lovrinčević (2014.) u kontekstu problematiziranja mjerila kvalitete rada u hrvatskom školskom knjižničarstvu posebno navode podatke/procjenu organizacije PISA iz 2009. godine koja se bavila ulogom školske knjižnice u poučavanju učenika. Prema tom istraživanju i propitkivanju zaključeno je kako školska knjižnica ima tri ključna područja djelovanja:

- *Čitalačka pismenost kao preduvjet za kompetenciju učenja učiti kako učiti*
- *Odgajanje čitatelja* pomoću raznih knjižničnih programa i projekata za poticanje čitanja, poticanjem učenika da prepričaju i raspravljaju o pročitanoj, da razviju sposobnost obrazloženja zašto neku knjigu valja pročitati i kako je preporučiti drugima.
- *Razvijanje informacijske pismenosti* tj. pronalaženje, procjena i upotreba informacija iz različitih izvora, vrednovanje pouzdanosti izvora informacija, etički pristup informaciji.²⁴

Slijedom navedenog autorice su naznačile koliko su sadržaji Programa knjižnično-informacijskog obrazovanja u školskim knjižnicama osnovne i srednje škole u Hrvatskoj u području čitalačkih sposobnosti učenika kompatibilni s obilježjima i zahtjevima procesa čitalačke pismenosti PISA istraživanja 2009 prema kojima su se vrednovala postignuća petnaestogodišnjaka u čitanju različitih vrsta tekstova u različitim kontekstima i situacijama.

Na kraju treba zaključiti da je jasna i očita važnost višestrukih kompetencija čitanja, na koje školski knjižničar kroz različite oblike i metode u neposrednom odgojno-obrazovnom radu s učenicima u i sa školskom knjižnicom može itekako djelovati, sa svrhom lakšeg usvajanja znanja i kvalitetnijih ishoda

²³Kovačević, D.; Lovrinčević, J. Mjerila kvalitete rada u hrvatskom školskom knjižničarstvu. Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Odjel za kulturologiju, 2014.

²⁴ Isto, str. 219.

učenja, odnosno kompetencija. Na ovaj način svaki učenik može razviti čitalačke sposobnosti, što podrazumijeva bolje i lakše usvajanje znanja jer će *znati kako učiti*.

8. Uloga knjižnice i knjižničara u poticanju čitanja

Iako u Hrvatskoj već dosta dugo postoje najraznovrsniji programi i primjeri poticanja čitanja, sve do 2013. godine svi su oni bili na lokalnoj razini, a ne na nacionalnoj. Kako se s promicanjem čitanja uvijek kreće od najranije dobi, svi su ti poticajni primjeri bili na razini novorođenčadi i djece vrtićke dobi, a svodili su se na darivanje paketa za novorođenčad, besplatan upis djece u knjižnicu, poklanjanje prve slikovnice, slanje letaka o knjižnici na adrese novorođene djece i slično. Organizirane su i mnoge radionice i predavanja u suradnji s rodilištima, vrtićima i roditeljima djece vrtićke dobi o važnosti pismenosti i čitanja, a ono što je važno reći jest da su uvijek iza svih tih projekata i programa stajali knjižničari, kako tvrde Čunović; Stupnik (2015.).

Prva velika nacionalna kampanja za poticanje čitanja pod nazivom „Čitaj mi!“ pokrenuta je od strane Hrvatskog knjižničarskog društva u suradnji s Hrvatskim pedijatrijskim društvom, UNICEF-om Hrvatska, Hrvatskim čitateljskim društvom i Hrvatskom udrugom istraživača dječje književnosti upravo 2013. godine zbog obilježavanja *Europske godine čitanja naglas*.

„Kampanja je pokrenuta s ciljem stalnog promicanja rane pismenosti i kulture čitanja u obitelji te nastojanjem da usluge za bebe, djecu rane dobi i njihove roditelje, postanu dio stalnih knjižničnih programa u narodnim knjižnicama.“²⁵

²⁵Čunović, K.; Stropnik, A. Nacionalna kampanja „Čitaj mi!“ - primjer partnerstva i usklađenosti udruga. Vjesnik bibliotekara Hrvatske, Vol.58 br.1-2, 2015., str. 106.

Svrha ove kampanje bila je ukazati roditeljima na važnost čitanja djeci naglas već od samoga rođenja jer se time razvijaju predčitačke vještine koje utječu na razvijanje fonološke osjetljivosti, razumijevanje značenja riječi, na način komunikacije kod djeteta, poznavanje pravila teksta, prepoznavanje slova te motivaciju za čitanje. Cilj same kampanje bio je što skoriji i što češći posjet roditelja i djece najbližoj narodnoj knjižnici i uključivanje u njezine programe te daljnje učenje i praćenje načina na koje mogu motivirati dijete da čita, pomoći mu pri odabiru što da čita, uputiti kako da čita, a sve to uz pomoć kompetentnog stručnjaka – knjižničara. Sve te navike i poticanje na čitanje, kao i načine približavanja knjižnice kao susretljive, prijateljske ustanove u kojoj je prije svega ugodno boraviti, biti prihvaćen i sklapati nova prijateljstva, a uz to i učiti, knjižničari su ostvarivali osmišljavanjem zanimljivih programa za svoje korisnike.

8.1. Čitateljski klubovi

Najpoznatiji i možda najpopularniji programi za sve dobne skupine koje knjižnice danas nude, a usko su povezani s promicanjem čitanja, razni su čitateljski klubovi. Osmišljeni kao grupe do određenog broja članova (idealno bi bilo dvanaestak) koji obično unaprijed dogovore koju će knjigu pročitati da bi potom o njoj raspravljali. Grupa ima voditelja i nekoliko moderatora čija je uloga usmjeravati raspravu i voditi računa o tome da se članovi grupe ipak ne udalje previše od onog klasičnog koncepta svake rasprave – uvoda, raspravljačkog dijela te zaključka.

„Prvu čitalačku skupinu kao diskusijski klub nalazimo unutar Platonove Akademije već od 357. pr. Kr. gdje su nastavnici i studenti raspravljali o pročitanim radovima. Najuspješniji među njima bio je Aristotel, koji je zbog toga

dobio naziv „čitalac“, budući da je tada još uvijek prevladavala oralna metoda sakupljanja i razmatranja informacija.“²⁶

Tijekom srednjega vijeka u samostanima, posebno onim benediktinskim, njegovalo se tzv. sveto čitanje Svetoga pisma naglas, a prema jednom pravilu iz Regula sv. Benedikta birala su se dvojica monaha koji su trebali obilaziti samostan i nadgledati braću koja nisu smjela besposličariti već čitati jer je čitanje itekako ulazilo u temelje njihova života pod motivom „ora et labora“. U 17.stoljeću počinju se osnivati najprije u Engleskoj, a zatim i u ostalim europskim zemljama, klubovi i društva, čitaonice, čija će prvotna uloga i svrha biti prije svega druženje, održavanje koncerata, priredaba i plesova te politička okupljanja, ali i čitanje knjiga, novina i časopisa. U Hrvatskoj su, u sklopu prvih čitaonica, nastajale i pučke knjižnice u kojima su se okupljali narodni preporoditelji kako bi širili svoje političke ideje, a same su knjižnice *„imale vrlo važnu ulogu diseminatora informacija.*“²⁷

²⁶Plevnik, D. Tolle lege: Za slobodu čitanja. Zagreb : Nacionalna i sveučilišna knjižnica, 2012., str. 56.

²⁷Stipčević, Aleksandar. Povijest knjige. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske 1985., str. 495.

9. Digitalizacija

Danas se ustalilo vjerovanje da su generacije 20. i 21. stoljeća svjedoci neprestanih tehnoloških promjena. Smatra se kako je baš ovo naše vrijeme neka prekretnica u ljudskoj povijesti, često puta i sa zloslutnim primislima kako će neko zastrašujuće digitalno doba dovesti do konačne degradacije čovječanstva. Činjenica je da te promjene datiraju još i dalje u povijest, a ako se ide i dalje, promjene su prisutne u svim vremenima i uvijek daju istu iluziju. Tako je i sa sudbinom knjige. Neprestano se debatira o tome koji će se oblik knjige ustaliti u budućnosti- digitalni ili će se, tek iz nostalgije, prigrliti papirnata knjiga.

Neposrednost korištenja bez potrebnog tehničkog predznanja ili dodatnog izvora energije jedan je od glavnih razloga zašto i danas, u 21. stoljeću tradicionalni oblik knjige nije nimalo zanemaren. Knjiga je u naše doba unatoč pojavi mnogih drugih tehnoloških čuda kao što su radio, televizija, video i njegovi moderniji oblici, npr. cd-playeri i na kraju računalo, začuđujuće postala traženija nego ikad prije. Čak ni pojava interneta nije uspjela istisnuti tradicionalnu knjigu, nego je postala njezinim saveznikom u bržem pribavljanju informacija, npr. o naslovima, autorima, čitalačkim trendovima i slično.

Prema navedenom digitalizacija se može sagledati i s jednog pozitivnog aspekta i čak komparirati s Gutenbergovim revolucionarnim izumom tiska. Ona je samo jedan novi oblik brzog umnožavanja knjiga, s jednom razlikom – umnožavaju se već tiskane knjige.

9.1. Čitanje u digitalnom dobu

Jednako kao što je Gutenbergov izum prije 500-tinjak godina bio prava revolucija za knjigu i čitanje, tako je novo doba digitalne knjige svojevrsna

revolucija za taj novi medij iza kojeg se knjiga skriva danas. Digitalizacija i širenje interneta učinili su informacije dostupne svima, ali se prvo moraju pronaći na *world wide webu*, dok se nekada ranije sve moglo naći u nekoliko svezaka enciklopedije. Stručnjaci među elektroničke književne tekstove najčešće uvrštavaju tekstove koji „nastanu u digitalnom obliku“, to jest koji nastanu na računalima i pomoću različitih računalnih programa te su namijenjeni čitanju na zaslonu računala. Na svim mjestima na kojima se nabrajaju tekstovi za čitanje, obradu i razumijevanje, „tradicionalnim“ linearnim tekstovima dodaju se i novi elektronički tekstovi. Time se otvara mogućnost poučavanja digitalne pismenosti.

Digitalno je doba utjecajem mnogih digitalnih formata transformiralo tradicionalno čitanje i pisanje, a socijalni mediji poput Twtitera i Facebooka najjača su sila ovog novog doba. Twiter i Facebook potiču ljude na razmjenjivanje kratkih i spontanih misli popraćenih emotikonima koji omogućuju još brži vid komunikacije. Upravo je brzi vid komunikacije dokinuo nekadašnju složenu komunikaciju na daleke udaljenosti- pismo. Tako je *vokabular postao drugo područje koje je zahvatila digitalna transformacija.*²⁸

Tekstovi koji nastaju upotrebom elektroničkih oblika sporazumijevanja zahtijevaju i značajne promjene u načinu čitanja, posebno u načinu čitateljeve interakcije s elektroničkim tekstovima, zato potiču bitno različito obrađivanje teksta. Kako tvrdi Grossman (2010.), ta je promjena važna i za suvremenu nastavu čitanja, koja bi morala uključivati više oblika pismenosti pa bisvi čitatelji, uz tradicionalne oblike čitanja, morali razviti i nove, nelinearne načine čitanja i interakcije s tekstovima kakvi su potrebni za uspješno čitanje raznih oblika elektroničkih, odnosno digitalnih tekstova u novim oblicima sporazumijevanja i raznim žanrovima elektroničke književnosti. Prema istoj autorici uporaba digitalnih oblika tekstova je danas svakodnevna, dok je

²⁸Ridley, Michael. Beyond Literacy. URL:<http://www.beyondliteracy.com> (23.2.2016.)

proučavanje načina uspješnoga čitanja tih tekstova još uvijek u začecima. Elektronički medij omogućuje jednostavno uključivanje različitih vrsta slikovne građe, koje je prije bilo nezamislivo, a čije je značenje u strukturi teksta, kao i njegovu proučavanju, sve veće. Sve te digitalno u računalu uskladištene i ponuđene elemente čitatelji sklapaju po volji, a hipertekst²⁹ na zaslonu računala zbog toga oblikuju posve novi uvjeti čitateljeva doživljaja značenja, to jest davanja značenja hipertekstu i informacijama. Prema Bolter (2001.)

„čitatelj sada može, uz pomoć hiperteksta, sam birati redosljed pojedinih dijelova teksta i ponuđenog sadržaja. Čitatelj može započeti s čitanjem na bilo kojem dijelu teksta, sam odrediti redosljed čitanja, brzinu prijelaza s jednog na drugi element teksta te kvantitetu i kvalitetu pozornosti koju će pridati odabranim elementima.“³⁰

Čitanje koje potiču elektronički tekstovi zbog toga se uvelike razlikuje od linearnog čitanja, zato što zahtijeva potpuno različitu interakciju s tekstovima. Ova aktivnost tako postaje aktivnost odabira, odlučivanje između različitih tekstualnih podataka i pozornosti koju čitatelj posvećuje tekstualnim elementima, pri čemu se neki elementi zanemaruju, to jest ispuštaju, dok se na drugima dulje zadržava.

Čitanje tako dovodi do osobne konfiguracije čitateljeva teksta s vlastitim sažetkom. Nove prakse čitanja, koje potiču hipertekstovi, radikalno se razlikuju od linearnog čitanja jer od čitatelja zahtijevaju visok stupanj interaktivnosti, suradnje. I čitateljeva se odgovornost za oblikovanje značenja i završni čitateljski rezultat, razumijevanje teksta, uvelike povećavaju tim posebnim oblikom interaktivnosti. Tijekom *navigacije* ili *surfanja* kroz elektronički oblikovan hipertekst, čitatelja ograničava samo kvantiteta i kvaliteta ponuđenih

²⁹ Hipertekst - tekst u kojem odabrane riječi, fraze ili slike mogu služiti kao veza prema drugim tekstovima, slikama, zvučnim zapisima ili kakvom drugom dokumentu.

³⁰ Bolter, Jay David. Writingspace: Computers, Hypertext, and the Remediation of Print, London: Lawrence Erlbaum Associates, 2001., str. 32.

tekstualnih elemenata, koje još uvijek uređuje autor. Kada autor više nema mogućnosti kontrolirati čitateljev izbor, redosljed odabira i strukturu odabranih elemenata, tj. kad cjelovit doživljaj teksta više nije pod autorovim nadzorom, čitatelj postaje suodgovoran za vlastito značenje i razumijevanje. Promijenjenu čitateljevu ulogu prilikom proučavanja hipertekstova zbog toga brojni stručnjaci opisuju kao čitateljevo *sekundarno autorstvo*.³¹

9.2. Definicija e-knjige

E-knjiga³² je publikacija u digitalnom obliku koja se može sastojati samo od teksta ali i od drugih, popratnih multimedijalnih sadržaja kao što je zvuk, slika, pa i snimak. Uvriježeno je mišljenje da je e-knjiga samo varijanta tiskane knjige, no to nije pravilo u svim slučajevima. Mnoge knjige postoje samo u digitalnom obliku, a moguće ih je čitati samo na nekim elektronskim uređajima kao što su računalo, neki mobiteli, i mnogi za to predviđeni e-čitači. Reproducirane u mnogim formatima, e-knjige se razlikuju u rasponu od vrlo jednostavnih tekstova do vrlo složenih i dobro strukturiranih. One mogu biti raspačavane na nekoliko načina, putem e-maila, *downloada* ili putem e-knjižara.

9.3. Elektronička ili tiskana knjiga

Kada se uspoređuje e-knjiga s onom u tiskanu obliku, zaključci se uglavnom svode na poprilično banalne stvari kao što je taktilni osjet. Činjenica je da se e-knjiga vrlo brzo može kupiti ili besplatno dobiti putem interneta. S čitanjem se može započeti za nekoliko sekundi, a i može se posjedovati velika

³¹Perry, Menakhem. Literary dynamics, how the order of a text create site meaning. *Poetics Today* I/1/2 (1979), str. 35–64.

³² Skraćeno od elektronska knjiga prema engleskom e-book tj. electronic book; postoji još jedan rjeđe rabljeni pojam: digitalna knjiga.

količina knjiga bez gubljenja prostora. Neki se i ne bi složili da su to velike prednosti jer posjedovati knjigu u tiskanoj varijanti još uvijek omogućuje neke slobode kao što je preprodaja i posuđivanje drugim osobama.

Unatoč digitalnoj globalizaciji, tiskane knjige i danas privlače široki krug čitatelja koje se s pravom može nazvati knjigoljupcima. Većina ljubitelja tiskane knjige gaji tu svoju privrženost uz navike kao što je mogućnost držanja knjige u rukama, listanje i miris knjige, izrada bilježaka na marginama što daje jedan osobni pečat. Ljudi vole posjedovati stvari pa tako i knjige, spram kojih često razvijaju i kolekcionarske pobude. Ne smije se zaboraviti da tiskane knjige mogu imati i jako veliku materijalnu vrijednost ovisno o starosti ili možda ograničenom broju otisaka. Ništa od navedenog ne mogu ponuditi e-knjige. Postoji i veliki broj knjižara i antikvarijata koje trguju rabljenim knjigama i razni sajmovi gdje se korištene knjige mogu dobiti po vrlo pristupačnim cijenama. Korisnik na takvim mjestima može svoje knjige i preprodati, a nekada zaraditi i više nego što je u njih prethodno uložio. S druge strane, e-knjige nikada neće moći starenjem postizati vrijednost. Još jedna prednost tiskane knjige pred digitalnom jest ta što ona nije ovisna o izvorima energije, osim kada se čita u mraku. Ne postoji rizik da će knjigu ostati nepročitana zbog ispražnjene baterije.

Nedostaci tiskane knjige prvenstveno su vezani uz ekologiju. Proizvodnja tiskanih knjiga složen je tehnološki postupak u kojem se troše raznovrsni, ekološko neprihvatljivi resursi, a u tom procesu velika je potrošnja i električne energije. Jedan od problema jest i taj što tiskane knjige svojim dimenzijama iziskuju prostor. Privatne se osobe često puta susreću upravo s tim problemom što konstantnom kupovinom knjiga smanjuju svoj životni prostor. Sličan je problem i u velikim skladištima gdje velike naklade mogu ometati distribuciju

druge skladištene robe, a „*samo skladištenje knjiga, koje iziskuje odgovarajuće klimatske uvjete jako puno košta.*“³³

Jedna od glavnih prednosti pred tiskanim knjigama jest ta što e-knjige omogućuju pretraživanje teksta. Slično, kao i kod web-stranice, e-knjiga nudi mogućnost upisivanja ključne riječi u tražilicu koja preusmjerava na stranicu na kojoj se traženi pojam nalazi. Pri korištenju tiskanih knjiga navedeni proces nerijetko oduzima mnogo vremena. Budući da e-knjige ne posjeduju fizički oblik, prilikom njihove izrade nema ni utrošenog ni otpadnog materijala čime je narasla ujedno i ekonomska i ekološka isplativost. Znatno skraćeno vrijeme distribucije također se može pripisati e-knjizi jer ih je moguće nabaviti s nekoliko klikova mišem, i to iz svih dijelova svijeta. Budući da se kod e-knjiga izuzima skladištenje, nije potrebno voditi računa o klimatskim uvjetima i transportu koji za samo nekoliko tiskanih knjiga može biti veliki problem.

Još uvijek jedna od glavnih zamjerki za e-knjigu je zapravo njihov digitalni oblik. Iako nije lako objasniti zašto je to tako, ljudi jednostavno preferiraju fizički kontakt s knjigom. Nadalje, ako se datoteka na bilo koji način ošteti, e-knjiga postaje neupotrebljiva, a za popravak digitalne datoteke potrebna su razvijenija znanja na polju programiranja.

Izdavaštvo se također na polju elektroničke knjige mora suočiti i s piratstvom, na isti način kako se prije dva desetljeća borila i glazbena industrija s pojavom mp3-ja i drugih formata. Tome ne ide u prilog što je kopiranje e-knjige u digitalnom formatu vrlo jednostavno. Još jedan način na koji e-knjiga samu sebe potkopava je i neusklađenost formata jer format e-knjige još uvijek nije standardiziran. Koliko ima formata, toliko ima i e-čitača što naposljetku

³³5 Reasons Books are Better than E-books: URL: <http://www.challies.com/articles/5-reasons-books-are-better-thane-books>. (23.2.2016.)

odbija potencijalnog kupca.³⁴ Međutim, pozitivna je stvar što velik broj online knjižara danas nudi e-knjigu u nekoliko različitih formata.

Ipak, na kraju se može zaključiti kako je utjecaj digitalizacije na tiskano nakladništvo imao suprotan učinak od očekivanog. Prije dvadesetak godina se već prognoziralo da će elektronički tekstovi zamijeniti digitalne te da se one uopće više neće proizvoditi. Računalna je tehnologija utjecala na proizvodnju i omogućila pristup visokokvalitetnim knjigama po vrlo povoljnim cijenama. *Zahvaljujući tehnologiji nakladništvo je postalo brže, a tekstovi dostupniji.*³⁵

³⁴The Pros and Cons of Ebooks: URL: <http://www.ghostwriter-needed.com/ebooks.htm> 1 (23.2.2016.)

³⁵Gorman, M. Postojana knjižnica. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2003., str. 121.

10. Nacrt Strategije za poticanje čitanja u Hrvatskoj

S obzirom na primijećeno kontinuirano slabljenje interesa za čitanje u Hrvatskoj, predstavnici knjižničarskih, sveučilišnih i nakladničkih ustanova pokrenuli su u listopadu 2013. inicijativu za osnivanje radnog tijela za izradu nacionalne strategije poticanja čitanja. Ministarstvo kulture pokrenulo je rad na izradi nacрта Nacionalne strategije poticanja čitanja u ožujku 2014. godine u suradnji s Ministarstvom znanosti, obrazovanja i sporta i s drugim institucijama. Pad interesa za knjigu i čitanje, promijenjeni načini čitanja u digitalnom okruženju i nedostatak kompetencija pismenosti za život od svakog društva zahtijevaju da se sustavno i strateški bavi pitanjima kulture pismenosti³⁶.

Neki od rezultata provedenih od strane Agencije za ispitivanje tržišta u 2014. godini u svrhu izrade Strategije, koja se odnosi na čitateljske navike hrvatskih građana su ove:

- 47 % hrvatskih građana starijih od 15 godina u posljednjih godinu dana nije pročitao ni jednu jedinu knjigu, a oni koji su čitali, pročitali su prosječno 10 knjiga godišnje. U dobi od 15. do 24. godine uopće ne čita njih 36 %, a u dobi starijoj od 65 godina 58 %.
- Oni koji čitaju, do knjiga najčešće dolaze posudbom u knjižnici (55 %) ili posudbom od prijatelja/rođaka (45 %).
- Kada je riječ o sadržajima u elektroničkim medijima, istraživanje je pokazalo da ispitanici najčešće čitaju dnevne novine (64 %), dok ih svega 12 % čita e-knjige, ali ih ne kupuju.
- 41 % učenika iz te skupine izjavilo je da čita samo ako mora, 54 % da čita samo da bi pronašli informacije koje su im potrebne, a 62 % da nikada ne

³⁶Ministarstvo kulture i Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta. Prijedlog nacionalne strategije poticanja čitanja (2015.-2020.) / URL: <http://www.min-kulture.hr> (23.2.2016.)

čita iz zadovoljstva ili da u takvom čitanju provede manje od 30 minuta dnevno.

Strategija bi za glavni cilj imala promicanje čitanja i promicanje kulture čitanja među građanima svih dobi, tj. ujedinjavanje, koordiniranje, evaluaciju i osiguranje kontinuiteta postojećih kvalitetnih projekata, poticanje istraživanja i međusobno povezivanje znanstvenih istraživanja radi uspostave referentnih točaka u trajnom praćenju razvoja čitatelja i čitanja te trajnu skrb o kulturi čitanja koja zahtijeva kontinuirane analize stanja, promjene društvenog konteksta čitanja, koordinaciju i evaluaciju postojećih i razvoj novih projekata u navedenom području³⁷. U ovom projektu navode se tri osnovna strateška cilja kojima on teži:

1. uspostavljanje učinkovitog društvenog okvira za podršku čitanju (osigurati uvjete za provedbu i praćenje Strategije te za evaluaciju njezinih učinaka, osigurati znanstvena istraživanja koja će rezultirati spoznajama važnim za poticanje čitanja, uspostaviti sustav distribucije informacija, poticati međusektorsko povezivanje i suradnju svih institucionalnih i izvaninstitucionalnih sudionika na području poticanja čitanja, provesti nacionalnu kampanju poticanja čitanja.)

2. razvoj čitalačke pismenosti i poticanje čitatelja na aktivno i kritičko čitanje (ostvaruje se uz nekoliko prioriteta (specifičnih ciljeva) osmišljavanjem i provedbom programa poticanja čitanja djeci u ranoj i predškolskoj dobi, programa poticanja čitanja u školskoj dobi (osnovna i srednja škola), programa poticanja čitanja odraslih te poticanjem suradnje svih sudionika uključenih u programe poticanja čitanja.)

³⁷Isto

3. povećanje dostupnosti knjiga i drugih čitalačkih materijala (ostvaruje se sustavnim ulaganjem u pisce, ilustratore i prevoditelje te u njihovo djelovanje, potporom nakladničkoj i knjižarskoj djelatnosti, povećanjem produkcije i dostupnosti knjige putem narodnih knjižnica, povećanjem produkcije i dostupnosti čitalačkih materijala za osobe s poteškoćama u čitanju na uobičajen način i ulaganjem u nove naslove, dostupnost i vidljivost e-knjiga te besplatnih digitalnih sadržaja.)

Nacrt Nacionalne strategije za poticanje čitanja mogli su na internetskim stranicama vidjeti svi stanovnici Republike Hrvatske i davati svoje prijedloge i kritike postojećem Nacrtu. Nakon javne rasprave, o nacrtu Nacionalne strategije za poticanje čitanja odlučit će Vlada, kako bi mogla krenuti njezina primjena.

Zaključak

Prema široj, Gormanovoj definiciji, pismenost je cjeloživotni proces učenja, čitanja i pisanja koji uključuje stalno produbljivanje i usavršavanje znanja (nakon svladavanja mehaničkog čitanja i pisanja)³⁸. Vrlo je bitno naučiti čitati s razumijevanjem, znati što smo pročitali, razumjeti pročitano, promišljati o pročitanome i kritički se osvrnuti na pročitane tekstove. Nijedan se čovjek s tom sposobnošću ne rađa, ona se mora naučiti. Važno je takvom praksom i strategijom započeti već s djecom koja sama ne čitaju, ali im odrasli čitaju na taj način. Takvo će čitanje još više razbuđivati njihovu maštu, poticati ih na samostalno i zrelo razmišljanje, njima nitko neće lako manipulirati. Nakon što stasaju u mlade ljude posezat će i sami za čitanjem, lakše će se školovati i željet će se školovati jer će voljeti učenje i znanje kao produkte čitanja. Time će se stvoriti odrasli ljudi, intelektualci koji će znati kvalitetno ispuniti svoje živote i živote ljudi oko sebe, a samim time i kvalitetno, uspješno društvo koje će znati komunicirati, koje će biti staloženo u rješavanju poteškoća i prije svega, tolerantno.

Zadaća je svih obrazovanih ljudi (posebno onih koji mogu i imaju priliku utjecati na druge) stvarati „mikro“ projekte za poticanje čitanja u svojim lokalnim sredinama i biti svakodnevno ustrajni u njima pa će tako zaživjeti i oni „makro“ projekti na nacionalnoj razini. U svakom slučaju, kvalitetno će čitanje, u bilo kojem obliku i na bilo kojem mediju doprinijeti zdravom, odgovornom i uspješnom društvu.

³⁸Gorman, Michael. Postojana knjižnica. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2003., str. 120.

Sažetak

U ovom se radu razmotrila važnost čitanja (i mogući problemi vezani uz čitanje) i pokušalo obrazložiti zbog čega je bitna čitalačka sposobnost u životu svakog čovjeka. U tom kontekstu pojasnila se uloga i važnost knjižnica i knjižničara kao najvažnijih čimbenika u razvijanju, motiviranju i održavanju čitalačke pismenosti i čitanja od najranije životne dobi, ali i u procesu cjeloživotnog obrazovanja. Posebno je poglavlje posvećeno čitanju i načinu obrađivanja književnih djela u školskom obrazovanju kao uvijek aktualnom problemu koji neprestano zahtijeva preinake, poboljšanja i što bolju prilagođenost učenicima. Brojna istraživanja, od inicijalnih do stručnih i znanstvenih dokazala su kako poticanje i razvoj kvalitetnih čitalačkih sposobnosti djece, učenika pa i studenata, u timskoj suradnji učitelja, nastavnika i knjižničara mogu itekako pridonijeti obrazovanjem, sposobnijem i razvijenijem društvu.

Ključne riječi: višestruki koncept pismenosti, čitalački procesi, čitalačka pismenost, čitalačke kompetencije i vještine, knjiga, knjižnica

Literatura:

1. Bolter, Jay David. Writingspace: Computers, Hypertext, and the Remediation of Print, London: Lawrence Erlbaum Associates, 2001.
2. Čavlek, T., Tičinović, A. Specifične poteškoće učenja-zbrinjavanje djece s disleksijom u svijetu i kod nas.// Zagreb: Medix, Vol.10 br.52 (2004.), str. 80.-81.
3. Čunović, K., Stropnik, A. Nacionalna kampanja „Čitaj mi!“- primjer partnerstva i usklađenosti udruga. Vjesnik bibliotekara Hrvatske, Vol.58 br.1-2 Kolovoz 2015., str. 103- 120.
4. Gorman, Michael. Postojana knjižnica. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2003.
5. Grossman, M. U obranu čitanja: čitatelj i književnost u 21. stoljeću. Zagreb: Algoritam, 2010.
6. Kleedorfer J., Mayer M., Tumpold E. Čitati s voljom i razumom. Koprivnica: Hrvatsko čitateljsko društvo, 1998.
7. Kovačević, D.; Lovrinčević, J. Mjerila kvalitete rada u hrvatskom školskom knjižničarstvu. Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Odjel za kulturologiju, 2014.
8. Kuvač-Levačić, K. Razvoj i vrste čitanja, tipologija čitatelja s obzirom na čitanje „neknjiževnih“ tekstova. Čitanje za školu i život //IV. simpozij učitelja i nastavnika hrvatskoga jezika/ Zbornik radova/ Zagreb,2013. URL: <http://www.azoo.hr/images/izdanja/citanje/Citanje.pdf> (22.2.2016.)
9. Lenček, M., Blaži, D., Ivšac, J. Specifične teškoće učenja: osvrt na probleme u jeziku, čitanju i pisanju.// Zagreb: Magistra Iadertina, Vol.2 br.1 studeni 2007., str. 107.-121.
10. Manguel, A. Povijest čitanja. Zagreb: Prometej, 2001.

11. Perry, Menakhem. Literary dynamics, how the order of a text create site meaning. *Poetics Today* I/1/2 (1979), str. 35–64.
12. Plevnik, D. *Tolle lege: Za slobodu čitanja*. Zagreb: Nacionalna i sveučilišna knjižnica, 2012.
13. Ministarstvo kulture i Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta. *Prijedlog nacionalne strategije poticanja čitanja (2015.-2020.)* / URL: <http://www.min-kulture.hr>(23.2.2016.)
14. Ridley, Michael. *Beyond Literacy*. <http://www.beyondliteracy.com> (23.2.2016.)
15. Stipčević, Aleksandar. *Povijest knjige*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, 1985.
16. The Pros and Cons of Ebooks: URL: <http://www.ghostwriter-needed.com/ebooks.html> (23.2.2016.)
17. 5 Reasons Books are Better than E-books: URL: <http://www.challies.com/articles/5-reasons-books-are-better-thane-books>. (23.2.2016.)